

10.9.2008

Dnro 3616/4/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Anu Rita

VANKIEN OIKEUS AVIOLIITTOON

1 KANTELU

Kantelija pyysi 27.10.2006 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Hämeenlinnan vankilan johtajan menettelyä avioliiton solmimisesta koskevassa asiassa. Kantelijan mukaan vankilan johtaja ei antanut lupaa avioitumiseen. Kantelija oli itse Hämeenlinnan vankilassa ja hänen kihlattunsa eräässä toisessa vankilassa suorittamassa rangaistusta. Kantelija kertoi, ettei mahdollisuutta avioitua vankilan ulkopuolella ole kuin aikaisintaan vuonna 2013, koska hän ja hänen kihlattunsa ovat olleet pitkäaikaisvankeja.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumia

Hämeenlinnan vankilan johtaja kertoi selvityksessään, ettei kantelija ole ollut suoraan yhteydessä häneen, mutta on keskustellut vankilan pastorin kanssa tilanteesta. Johtaja kertoi ilmoittaneensa, että toisesta vankilasta ei oteta vastaan tapaajia, jotka eivät ole naimisissa tai avoliitossa. Johtajan selvityksestä käy ilmi, ettei hänellä ole ollut tarkempaa tietoa kantelijan avioitumisaikasta tai tietoa hänen sulhasestaan. Anomusta kantelijan ja hänen sulhasensa tapaamisen järjestämisestä ei ole johtajan mukaan tehty.

Lopuksi johtaja viittaa vankien suojaamiseen väkivallalta ja seksuaaliselta häirinnältä sekä periaatteeseen pitää nais- ja miesvangit erillään. Hän toteaa vielä vankien välisten avioliitosten olevan vankilan järjestyksen kannalta ongelmallisia erityisesti vankilassa, jossa on sekä miehiä että naisia.

Johtaja on liittänyt selvitykseensä Tampereen hiippakunnan lakimiesasessorin 10.1.2007 päivätyyn vastaukseen kantelijan vankilan pastorista tekemään kanteluun. Pastorin vastaus koskenut kantelu ei vastauksen mukaan ole avioliittoon vihkimisen osalta antanut aihetta toimenpiteisiin. Kanteluvastauksessa todetaan, ettei vihkitoimitusta ole mahdollista järjestää vankilassa, kun vankilan johtaja ei salli toisen osapuolen saapumista paikalle.

Asiassa jää epäselväksi, milloin vankilan johtaja on ilmoittanut kielteisen kantansa toisten vankiloiden vankien vastaanottamiseen ja onko tämä tapahtunut rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain

voimassa ollessa vai vankeuslain tultua voimaan 1.10.2006 alkaen. Tällä seikalla ei kuitenkaan ole suoranaista merkitystä vankien oikeudelle solmia avioliitto.

3.2

Oikeusohjeita

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen.

Henkilökohtainen vapaus suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp, s. 46).

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu.

Yksityiselämän piiriin kuuluu perusoikeusuudistuksen mukaan muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Myös perhe-elämä kuuluu tämän suojan piiriin (HE 1993/309, s. 53).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklassa säädetään oikeudesta avioliittoon. Sen mukaan avioliittoiässä olevilla miehillä ja naisilla on oikeus mennä avioliittoon ja perustaa perhe tämän oikeuden käyttöä säätelevien kansallisten lakien mukaisesti.

Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 23 artiklan 2 kohta kuuluu seuraavasti: Avioliittoiässä oleville miehille ja naisille on tunnustettava oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe.

Vankeuslain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Lainkohdan 2 momentissa säädetään, että vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja.

3.3

Lausunnoista

Rikosseuraamusviraston lausunnon mukaan on pidettävä tärkeänä, että vangeilla on mahdollisuus avioliiton solmimiseen niin halutessaan. Rikosseuraamusvirasto yhtyi kuitenkin Etelä-Suomen aluevankilan johtajan lausunnossaan esittämään tulkintaan siitä, että vankeinhoitoviranomaisilla ei ole sinällään velvollisuutta järjestää kahden vangin siirtämistä samaan vankilaan avioliittoon vihkimisen järjestämiseksi.

Etelä-Suomen aluevankila esitti lausunnossaan, ettei johtajan voida katsoa menetelleen virheellisesti.

Rikosseuraamusvirasto on sittemmin, erään toisen kanteluasian yhteydessä antamassaan lausunnossa arvioinut asiaa toisin kuin tähän kanteluun antamassaan lausunnossa. Rikosseuraamusviraston uudemman lausunnon mukaan vangeilla on oikeus avioliiton solmimiseen vankila-aikana eikä tämän oikeuden tosiasiallista toteutumista saa estää erilaisilla päätöksillä tai järjestelyillä. Rikosseuraamusvirasto toteaa, ettei oikeus avioliiton solmimisen kuitenkaan tarkoita sitä, että vangit voisivat

päättää milloin ja missä vihkimisen tulee tapahtua, vaan vankilan toimivallassa on päättää tarkem-
mista järjestelyistä ja ajankohdasta.

Rikosseuraamusvirasto toteaa lopuksi lausunnossaan, että kantelija on 18.4.2007 avioitunut vanki-
lassa muun henkilön kuin kantelussa tarkoittamansa kihlatun kanssa.

3.4

Kannanotto

Hämeenlinnan vankilan johtaja on päättänyt, ettei toisesta vankilasta tulevaa vankia oteta vastaan Hämeenlinnan vankilassa, vaikka hän ilmeisesti on tiennyt, että kyse on avioliiton solmimiseen liitty-
västä pyynnöstä. Minulla ei ole perusteita epäillä kantelijan ilmoitusta siitä, että myös hänen sulha-
sensa oli pitkäaikaisvanki. Kantelijan ja hänen sulhasensa tilanteessa johtajan päätös merkitsi sitä,
että kyseisten vankien välisen avioliiton solmiminen ei olisi mahdollista useisiin vuosiin, kuten kanteli-
ja toteaaakin. Johtajan päätöksen vuoksi kantelijan oikeus avioliiton solmimiseen ei ole toteutunut.

Katson Hämeenlinnan vankilan johtajan menetelleen virheellisesti. Katson johtajan menettelyn olevan
moitittavaa, vaikka kantelija saamani tiedon mukaan sittemmin on varsin pian avioitunut toisen kuin
kantelussa tarkoitettun henkilön kanssa. Kyse on siitä, miten johtajan päätöksen vaikutusta kantelijan
ja hänen sulhasensa elämään arvioidaan päätöksentekohetken näkökulmasta ja mikä tuolloin oli
pätöksen odotettavissa oleva vaikutus heidän oikeudelleen avioliittoon keskenään.

Perustelen kantaani seuraavasti.

Euroopan ihmisoikeussopimus ja KP-sopimus takaavat nimenomaisesti oikeuden avioliittoon. Vaika
Suomen perustuslakiin ei sisälly nimenomaista säännöstä oikeudesta avioliittoon, käsitykseni
mukaan perustuslain 10 §:n takaama yksityiselämän suoja ja 7 §:n takaama henkilökohtainen vapaus
sisältävät myös tämän oikeuden. Avioliittolaista puolestaan käy ilmi, että tietyt siviilivihkimisen suorittamiseen oikeutetut virkamiehet ovat paitsi oikeutettuja myös velvollisia suorittamaan vihkimisen. Avioliittolaista käyvät ilmi ne seikat (avioliiton esteet), jotka rajoittavat oikeutta avioliittoon. Henkilöllä on oikeus avioliittoon, ellei laissa säädettyjä esteitä ole. Vankeusrangaistusta suorittavien henkilöiden osalta ei ole sääntelyä, joka oikeuttaisi rajoittamaan heidän oikeuttaan avioliittoon muista henkilöistä poikkeavalla tavalla tai muutoin kuin avioliittolaissa todetuilla perusteilla.

Euroopan ihmisoikeussopimusta koskevasta oikeuskäytännöstä käyvät ilmi seuraavat, myös kirjalli-
suudessa todetut periaatteet: Vaikka valtiolla on verraten laaja harkintavalta esimerkiksi avioliittoään,
erilaisten avioesteiden ja avioliiton solmimista koskevien menettelymuotojen sääntelyssä, ei kansallinen sääntely saa tehdä itse oikeutta sisällyksettömäksi. Rajoitukset, jotka tekevät vapausrangaistusta kärsivälle vangille mahdottomaksi solmia avioliittoa, on katsottu sopimuksen vastaisiksi [Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus (2005), s. 519]. Lainsäädännön mukaisesti avioeroon tuomitulle määrätyn kolmen vuoden pituisen kiellon solmia uusi avioliitto on todettu loukkaavan 12 artiklaa (F. v. Sveitsi, 1987).

Vankilan johtajalla ei ole oikeutta päätöksellään tehdä tyhjäksi vangin oikeutta avioliittoon.

Kahden eri vankilassa olevan vangin oikeutta solmia avioliittoa ei ole nimenomaisesti otettu huomioon vankeinhoitoa koskevissa säännöksissä. Tältä osin Rikosseuraamusvirasto on todennut lausunnossaan, että [vankeus]laissa ei ole säännöksiä vankien siirtämisestä lyhytaikaisesti toiseen vankilaan esim. juuri avioliiton solmimisen kaltaisissa tilanteissa.

On totta, että vankien siirtämistä koskevat säännökset soveltuvat huonosti lyhytaikaisiin siirtoihin. Tämä koskee myös jo avioituneiden, eri vankiloissa olevien vankien vierailuja toistensa luona. Näissä tilanteissa tapaamismatkoja vankilasta toiseen on kuitenkin tietääkseni vakiintuneesti järjestetty, eikä kanteluasioiden yhteydessä ole tullut ilmi, että niitä olisi vankeuslain voimaan tulon jälkeen lakattu järjestämästä siirtämistä koskevaan lainsäädäntöön vedoten. Hämeenlinnan vankilan johtajakaan ei ole perustellut kieltäytymistään kantelijan kihlakumppanin vastaanottamisesta vangin siirtämistä koskeviin säännöksiin tai muihin säännöksiin liittyvillä puutteilla. Päinvastoin hän on ilmeisesti pitänyt itseään toimivaltaisena ratkaisemaan vangin siirtoa koskevan asian. Tämä on tietääkseni vallitsevan, mutta säädöspohjaltaan puutteellisen käytännön mukaista.

Selvyyden vuoksi totean, että vankien välistä avioliittoa ei voi estää vetoamalla vangin siirtämistä koskevien säännösten huonoon soveltuvuuteen, jos vangin siirtämättä jättäminen tällöin tosiasiallisesti estää avioliiton solmimisen. Vankeinhoitoviranomaisten tulee jollakin tavoin järjestää vangeille tosiasiallinen mahdollisuus avioliiton solmimiseen. Vankilan toimivallassa on kuitenkin päättää tarkemmista järjestelyistä ja ajankohdasta, kuten Rikosseuraamusvirasto toteaa.

Tilanne, jossa vankeja ilman selvää säädöspohjaa tosiasiallisesti siirretään vankilasta toiseen, on kuitenkin ongelmallinen sekä virkamiesten toimivallan ja vastuun että vankien oikeuksien näkökulmasta. Rikosseuraamusvirasto onkin ilmoittanut erään toisen, myös vankien välisen avioliiton solmimista koskevan kanteluasian yhteydessä tehneensä oikeusministeriön kriminaalipoliittiselle osastolle esityksen vankien siirtämistä koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Katson kuten Rikosseuraamusvirastokin esityksessään olevan tärkeää, että vankien lyhytaikaisista siirroista olisi selkeät säännökset.

Kun Rikosseuraamusvirasto on jo tehnyt oikeusministeriön kriminaalipoliittiselle osastolle edellä mainitun esityksen ja samassa yhteydessä kehottanut aluevankiloita huolehtimaan siitä, että vankien mahdollisuus avioliiton solmimiseen toteutuu myös käytännössä, en pidä tarpeellisena käsitellä tässä päätöksessäni tarkemmin vankien siirtämiseen liittyvää sääntelyä.

Arvioin vielä seuraavia Hämeenlinnan vankilan johtajan selvityksessään esittämiä seikkoja.

Johtajan mainitseman nais- ja miesvankien erilläänpitämisvelvollisuuden perusteena on tarve estää vankien välinen painostus ja hyväksikäyttö. Erilläänpitämisvelvoitteella ei kuitenkaan voida perustella vankien välisten avioliittojen solmimisen estämistä.

Sillä, ettei johtajalla ole kertomansa mukaan ollut tarkempaa tietoa kantelijan sulhasesta eikä tapaamista ollut anottu, ei ole merkitystä hänen menettelyään arvioitaessa. Johtaja on käytettävissäni olevan selvityksen mukaan pastorin välityksellä ilmoittanut kantelijalle, ettei vankeja muista vankiloista oteta vastaan. Ymmärtääkseni hän on tällöin tiennyt, että kyse on avioliiton solmimisesta ja hänen on täytynyt ymmärtää, että kantelijan avioliiton solmiminen saattaa hänen päätöksensä vuoksi estyä jopa useaksi vuodeksi. Nähdäkseni on luonnollista, ettei kantelija enää tämän jälkeen, saatuaan näin pastorilta tiedon johtajan päätöksestä, ole selvittänyt asiaa enempää johtajan kanssa. Avioliiton estymisen ei nähdäkseni voida katsoa osaksikaan johtuneen kantelijan omasta menettelystä.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen Hämeenlinnan vankilan johtajan menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.4 vankien siirtoa koskevista säännöksistä esittämäni oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston tietoon säädösvalmistelussa huomioon otettavaksi. Tässä tarkoituksessa lähetän oikeusministeriön kriminaalipoliittiselle osastolle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän päätökseni tiedoksi Rikosseuraamusvirastolle ja Etelä-Suomen aluevankilan johtajalle.